MASARAC

El terme municipal de Masarac, amb una extensió de 12,53 km², comprèn el poble de Masarac, cap del partit, el veïnat del Priorat i l'agregat de Vilarnadal. El municipi està a prop dels estreps més meridionals de la serra de l'Albera. Està situat a un petit turó (anomenat Puig d'Altera) des d'on s'albiren camps de vinya, cereals i olivers. El riu Anyet travessa la plana de nord a sud. S'hi accedeix, des de Figueres, per la carretera comarcal GIV-6024 que duu fins a Sant Climent Sescebes, o agafant primer l'N-II i després a l'altura del km 762,8, la comarcal GIV-6026, que condueix directament al poble.

El lloc apareix esmentat amb el nom de *Meserago* en documents dels anys 956 i 974. Se sap que en l'últim quart del segle XI el monestir de Sant Quirze de Colera disposava d'un alou a la vila de *Meserag*. Va pertànyer a la canònica de Santa Maria de Vilabertran des del 1093 per donació del bisbe de Girona de les dues esglésies que hi havia al seu terme. Aquesta abadia va exercir el domini a través del priorat de canonges agustinians establerts a Santa Maria de l'Om. Durant els segles XIII i XIV, els senyors de Navata gaudien del delme de Masarac, en feu del bisbe; consta que el 1226 estava en possessió d'Arnau de Navata, i el 1323 de Guerau de Rocabertí.

Església de Sant Martí

L'ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ es troba a la part més elevada del petit nucli de Masarac, a l'extrem nord-est de la població.

Hi ha notícia del temple en un fals precepte de Carles el Calb de l'any 844 atorgat a l'abadia de Sant Quirze de Colera, que en realitat sembla que data del segle XIII. El 1093, el bisbe de Girona Berenguer Guifré va donar *Sancti Martini de Mesaracho* a la canònica de Santa Maria de Vilabertran. L'església figura a les *Rationes decimarum* dels anys 1279 i 1280, i en els nomenclàtors diocesans del segle XIV. Fou parròquia fins al 1592, quan la titularitat va passar a l'església propera de Santa Maria de l'Om. Actualment, el culte parroquial se celebra a Sant Martí, per la seva situació dins del nucli de la població, i els oficis solemnes a Santa Maria de l'Om.

Es tracta d'un edifici d'una sola nau de planta rectangular amb un gran absis trapezoidal d'origen preromànic, que es podria datar entre els segles VIII i IX. Del temple original, que ha patit modificacions posteriors, es conserven els murs de la nau i la capçalera. L'absis apareix una mica desplaçat cap a l'esquerra respecte de la nau, i destaquem la seva considerable longitud si tenim en compte les petites dimensions de la nau.

Al mur de migdia, crida l'atenció una porta tapiada. Es tracta d'una porta romànica datada en el segle XII, que probablement devia substituir l'accés primitiu de la fàbrica preromànica. Consta d'arc de mig punt, adovellat en gradació, amb muntants construïts amb carreus escairats. L'arc arrenca d'una imposta motllurada que segueix per sobre de la llinda llisa, igual que el timpà interior.

Façana oest

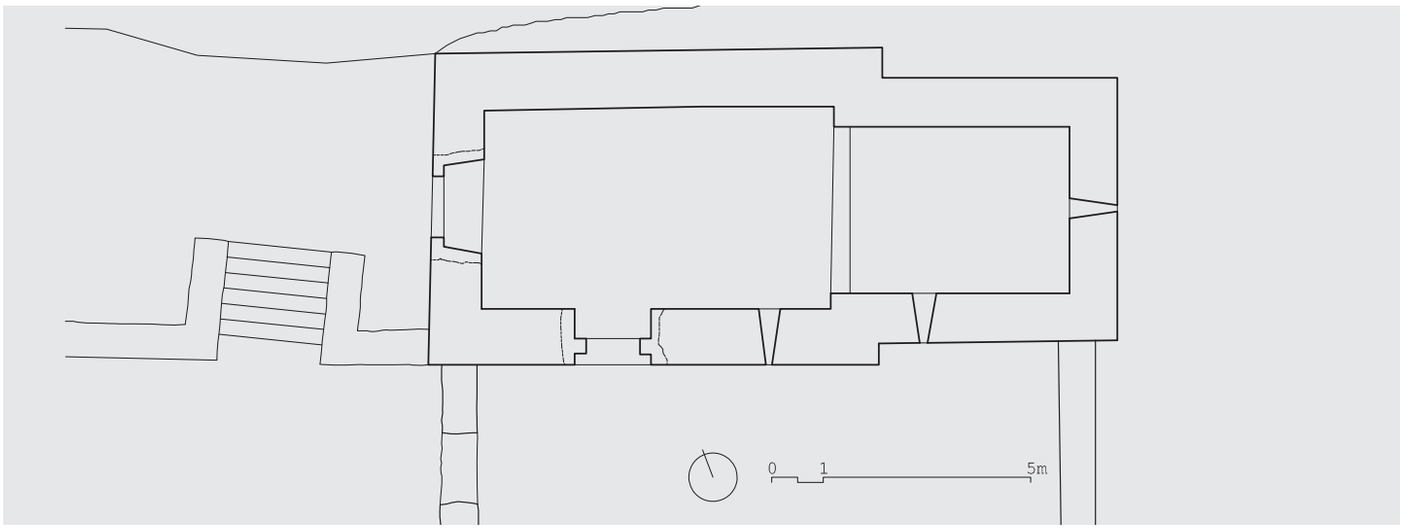

Planta

Façana sud

Interior

L'entrada actual s'ubica al centre de la façana de ponent. De format rectangular, amb els muntants i la llinda construïts amb carreus de pedra de bona factura, tot i que la llinda va ser restituïda. El marxapeu presenta l'empremta gravada d'una ferradura. Pertany a la remodelació que es va dur a terme en època moderna, entre els segles XVIII i XIX.

L'interior de l'edifici està emblanquinat, fet que oculta l'aparell de pedra dels murs. La volta de la nau, atrompetada, està sostinguda per una cornisa motllurada, situada als murs laterals, i molt posterior a la resta de l'edifici. L'arc triomfal de mig punt, a base de dovelles de pedra calcària de bona factura, i la volta de canó de l'absis podrien correspondre a la construcció primitiva. Al mur de migdia hi ha un gran arc de mig punt allindanat, encastat a manera de fornícula, amb la imatge del sant que coincideix amb l'obertura tapiada de la portada d'accés original a l'interior.

El temple presenta quatre finestres que il·luminen l'interior. Dues es troben a l'absis, al centre i a migdia, i les altres dues als murs de la nau, a la dreta de la porta tapiada i sobre el portal d'accés actual. Són totes rectangulars, d'esqueixada simple i amb forma d'espitllera. La façana està coronada per un campanar d'espadanya de tres pilastres construït amb carreus escairats i sense els arcs. Presenta una campana.

Cal destacar el mur septentrional de l'absis, ja que es va sobrealçar posteriorment, tot formant un característic biombo. Actualment, hi ha dos murs de pedra adossats a la façana

sud del temple amb una porta d'arc de mig punt a cadascun. Totes dues estructures també s'adossen a la casa situada al sud de l'església, coneguda com a Can Serra.

L'aparell és a base de grans carreus de bona factura a les cantonades, i la resta dels murs, aixecats amb pedres desbastades, travades amb abundant morter. L'*opus spicatum* ben marcat apareix en algunes filades de poca longitud. Malauradament, en unes obres recents, es va destrossar l'antic enllosat de l'interior, que va ser substituït per un paviment modern.

Text: MJV - Fotos: CRM/MJV - Plànol: NDVC

Bibliografia

Badia i Homs, J., 1975, pp. 39-40; Badia i Homs, J., 1977-1981, II-A, pp. 265-270; Barral i Altet, X., 1981, p. 204; Catalunya Romànica, 1984-1998, IX, pp. 567-568; Gifré i Ribas, P., 2000, p. 310; Monsalvatje y Fossas, F., 1908; Pons i Guri, J. M., 1964-1965, pp. 17, 54, 74; Villanueva, J., 1803-1852, XIII, p. 225; XV, p. 222.

Priorat de Santa Maria de l'Om

El priorat de Santa Maria de l'Om es troba al lloc conegut com el Priorat, petit nucli urbà construït al voltant de l'assentament religiós. Se situa aproximadament a uns 2 km del nucli de Masarac. S'hi accedeix per la comarcal GIV-6026, que surt de l'N-II després de Pont de Molins i ens condueix al lloc passant per Masarac.

L'antic priorat agustinià es troba a un lloc habitat ja en època romana. Santa Maria de l'Om apareix en la relació d'esglésies que el 1093 van passar a dependre de l'abadia de Vilabertran per donació del bisbe de Girona, Berenguer Guifré. La fundació d'un priorat agustinià en aquest lloc sembla que va ocórrer cap al 1139, i tenim registres dels priors de l'Om des del 1142 fins a mitjan segle XV, quan es va extingir la comunitat. Va ser confirmada, juntament amb Sant Martí de Masarac i Sant Cebrià de Mollet, com a possessió de Vilabertran el 1176 per una butlla del papa Alexandre III. Més tard, l'església apareix esmentada a les *Rationes decimarum* del 1279-1280, com a contribuent al sosteniment de les croades. Consta que el 1314 únicament residien a l'Om quatre clergues regulars, amb el seu prior Jaume de Llers. De la mateixa manera apareix en la relació de cases monàstiques de la diòcesi de Girona del segle XIV.

El priorat va ser suprimit definitivament el 1592 pel papa Clement VIII, quan es va produir la secularització de Vilabertran. Va ser en aquell moment que va passar a ser la parròquia del municipi de Masarac en substitució de Sant Martí de Masarac, la qual es va convertir en la seva sufragània. Actualment, ha recuperat el culte parroquial, però els oficis solemnes se celebren a Santa Maria de l'Om.

L'edifici actual és un temple de dues naus amb sengles absis semicirculars, que ha estat objecte de diverses modificacions des de l'etapa inicial romànica del segle XI, quan constava d'una nau amb absis semicircular i coberta probablement de fusta. Sembla que dos segles més tard se li van afegir dues naus laterals, fet que el va dotar de planta basilical. Les naus es tancaven amb dos absis semicirculars i es comunicaven a

Façana oest

través de dues filades de tres arcs formers de mig punt per costat. Observant la part superior dels arcs que separen la nau actual central de la del costat sud, es poden veure les dues finestres de doble esqueixada, decorades amb un fris de dents de serra, que il·luminaven el temple original, tapiades en el moment en què es van construir les naus laterals. Aquestes finestres, igual que l'aparell primitiu, tenen certa similitud amb elements de l'abadia de Vilabertran, a la qual pertanyia el priorat de l'Om.

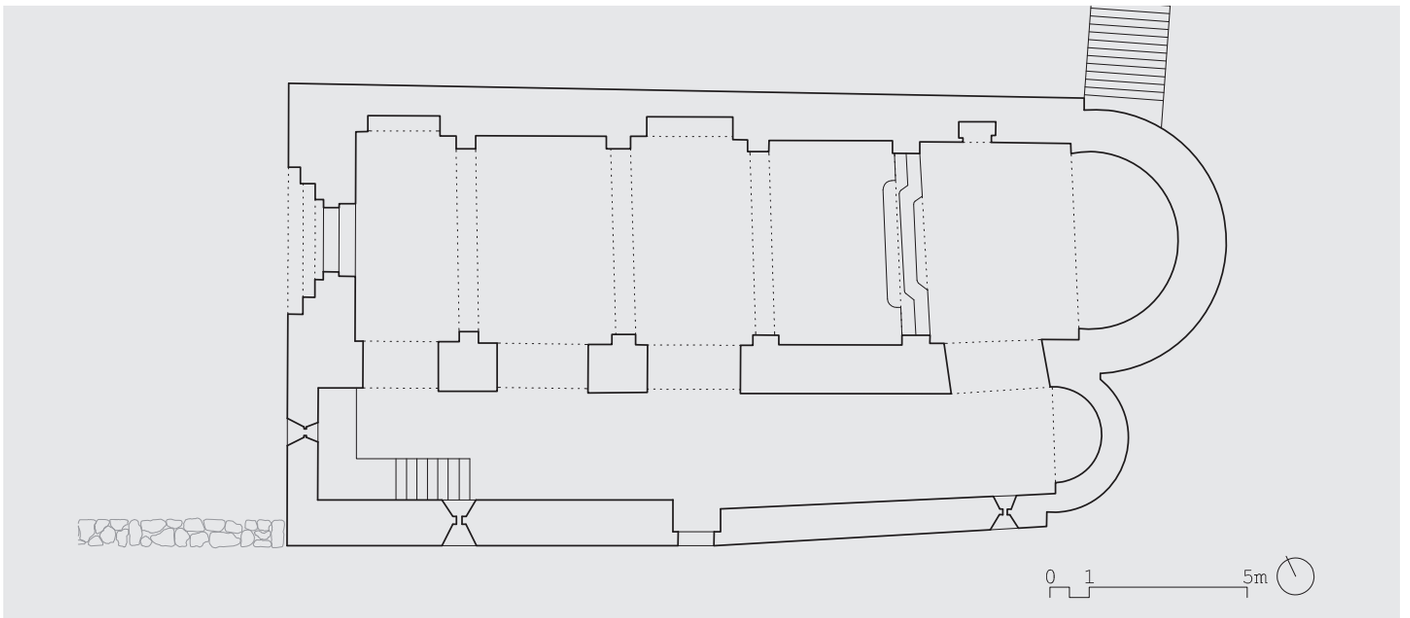

Planta

Secció transversal

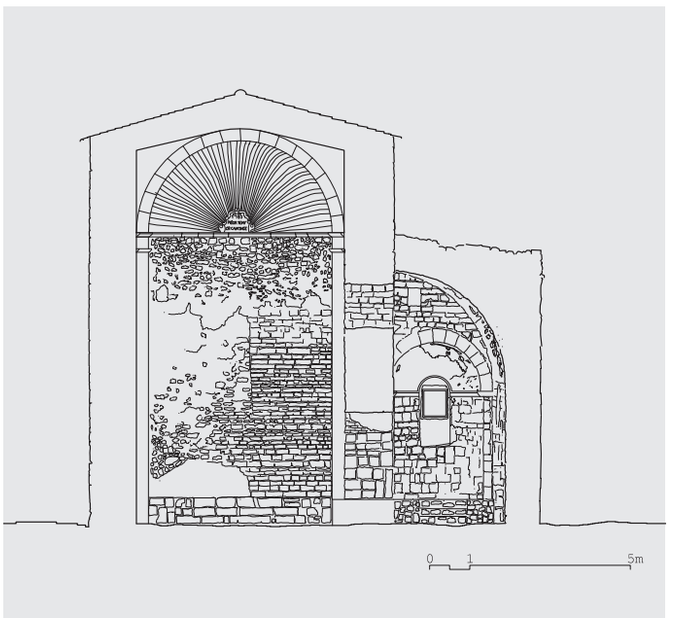

Del conjunt basilical es va perdre per complet la nau lateral nord en un moment no determinat, possiblement a causa d'un enderroc que devia provocar la caiguda de la volta cap a l'últim quart del segle XVIII, si tenim en consideració la data del 1783 que figura en la decoració de l'interior i que se suposa que es va dur a terme després de la restauració de l'edifici. El mur nord i la meitat oriental de l'absis central corresponen, per tant, a l'etapa barroca i destaca el seu aparell de pedres irregulars travades amb abundant morter. Deixem constància que a la zona central del mur es conserven unes filades possiblement de l'etapa romànica i que en un altre tram es van reaprofitar carreus procedents de l'enderroc però col·locats de forma arbitrària.

De la inspecció visual de l'edifici es desprèn que del temple romànic primitiu només es conserva la part meridional, en concret la meitat de l'absis central que permet imaginar la decoració a base d'arcs cecs, gairebé no visible, i part d'una finestra de mig punt; la composició de l'absis recorda la de la canònica de Santa Maria de Talló (Baixa Cerdanya), datada del segle XII. De la segona etapa romànica es pot observar la nau lateral sud, amb una finestra de doble esqueixada i arc de mig punt monolític, coronada amb un campanar de doble òcul, i tota la façana de ponent. L'aparell de la façana és a base de carreus de pedra calcària de bona factura, disposats en filades regulars que en algunes zones conserven l'arrebossat i restes dels esgrafiats de l'etapa barroca.

L'element més destacable de l'edifici és, sens dubte, la portada, que podem datar cap a finals del segle XII. Presideix la façana occidental i està formada per sis arquivoltes, i una llinda i timpà llisos. Dues de les arquivoltes, la tercera i la cinquena, estan decorades al cavet amb boles i un cordó trenat respectivament, i se sostenien per dos parells de columnes amb capitells esculturats a banda i banda. Del conjunt només queda una d'aquestes columnes i un capitell de pedra sorrenca molt deteriorat, que permet deduir vagament la forma d'animals fantàstics. Els cimacis es prolonguen a banda i banda de la porta a tota la façana. Sobre la porta s'obre una finestra de doble esqueixada que a la seva part exterior està formada per tres arcs de mig punt en gradació que arrenquen d'impostes llises en cavet.

La composició d'aquesta façana recorda altres de similars com la veïna de Sant Pere de Navata, o les menys properes

Portada

Absis

Interior

Capitell de la portada

de Sant Esteve de Llanars, Sant Cristòfol de Beget (totes dues al Ripollès) o Santa Maria de Toluges (Rosselló). De tot això es desprèn que aquesta portada formaria part del grup realitzat pels anomenats tallers rossellonesos que, segons Puig i Cadafalch i Durliat, van fer de difusors de l'art romànic als dos costats del Pirineu.

La part alta de la façana es va sobrealçar en el segle XVIII, al mateix temps que es construïa l'espadanya de la nau lateral. Està adossada al pati de la masia veïna i des de l'interior s'hi poden veure una porta i una finestra que conserven els arcs de mig punt. Se suposa que per aquesta porta es comunicava amb les dependències de l'antic priorat i que el claustre ocupava el que avui és el pati de la masia. Cal esperar que en un futur es pugui realitzar una intervenció arqueològica que segurament faria visibles aquestes estructures.

Text: MJV - Fotos: CRM/MJV - Plànols: NDVC

Bibliografia

Badia i Homs, J., 1977-1981, II-A, pp. 265-270; Barral i Altet, X., 1981, p. 204; Catalunya Romànica, 1984-1998, IX, pp. 568-570; Durliat, M., 1948-1950, IV, p. 10; Gifré i Ribas, P., 2000, p. 310; Monsalvatje y Fossas, F., 1908, p. 102; Pladevall i Font, A., 1968, p. 58; Pons i Guri, J. M., 1964-1965, pp. 25, 54, 74; Villanueva, J., 1803-1852, p. 22.

Església de Sant Pere de Vilarnadal

L'església de Sant Pere es troba al sud-oest del petit poble de Vilarnadal, al vessant meridional del turó d'Altrera. El travessa la riera homònima, afluent del Llobregat d'Empordà. El poble es troba a uns 2 km de Masarac i s'hi accedeix des de la carretera comarcal GIV-6026, que surt de l'N-II agafant el desviament cap a Masarac a l'altura dels Cellers.

Sembla que el nom del poblat estaria format pel terme "vilar", que a l'edat mitjana feia referència a l'existència d'una casa gran, i Nadal correspondria al seu propietari (Vilar d'en Nadal). Tot això estaria relacionat amb el castell que presideix la població des de la part alta d'una elevació. Aquest castell, convertit en masia i encara habitat, presenta una planta rectangular i disposa de sengles torres circulars i murs emmerletats amb espitlleres per a armes de foc.

El primer esment del lloc (*vilare de Nadal*) data dels anys 1079-1091 i apareix en un document que l'esmenta com a una de les possessions que el comte Hug d'Empúries cedeix al monestir de Sant Quirze de Colera. De l'església només se sap que el 1362 *Sancti Petri de Villamatallo* va ser sufragània de Sant Martí de Masarac, però a partir del segle XVII apareix ja esmentada com a parròquia independent.

Es tracta d'un edifici d'una nau amb absis rectangular a l'exterior, però semicircular a l'interior. La construcció actual data dels segles XVII-XVIII, època en què es va obrir la portada allindanada situada a la façana de ponent i es va tapiar la porta original del mur meridional, que es va reobrir fa uns anys. Destaquem els relleus i inscripció que, juntament amb l'emblema del sant padró, decoren la senzilla portada barroca del segle XVII.

De l'etapa romànica només queden visibles part dels murs a l'interior, i a l'exterior sengles finestres d'esqueixada al mur sud que no són visibles des de l'interior.

La construcció és a base de pedra desbastada de diverses mides travada amb abundant morter. A les cantonades trobem carreus de pedra granítica de grans dimensions i bona factura.

Deixem constància de diversos elements que podrien pertànyer a l'etapa romànica. Fem referència a un gran carreu rectangular de pedra calcària (59 x 49 x 19,5 cm) que presenta un baix relleu amb una creu grega, patent, inscrita en un cercle de 24 cm. Es va reutilitzar en el moment de construir la sagristia, i es pot admirar a una cantonada del mur exterior de llevant; a la llinda de la porta d'accés a l'església també

Façana meridional, amb finestres romàniques

Interior de l'absis

Relleu reutilitzat

alt-empordanesa de Sant Esteve de Pedret es pot observar una creu semblant. També a l'interior del temple crida l'atenció el suport del sagrari, que probablement fou la pica d'oli.

Pica baptismal

A uns metres a l'est de l'església, al pati d'una casa, podem admirar la que devia ser la seva pica baptismal, reutilitzada com a jardinera. És un bloc monolític de pedra sorrenca, de forma semiesfèrica, llisa, que descansa sobre un suport circular. Encara s'observen els forats dels claus del tancament de la tapa. La datació, igual que la d'altres piques similars que es conserven a la comarca, es pot situar entre la segona meitat del segle XII i principis del XIII. Recalquem que a la pica de Sant Feliu de Garriga, de característiques semblants, se li ha donat la mateixa utilitat.

Text i fotos: MJV

Bibliografia

Arnall i Juan, M. J., 1981-1982, pp. 116-117; Badia i Homs, J., 1977-1981, II-A, pp. 265-270; Catalunya Romànica, 1984-1998, IX, p. 570; Gifré i Ribas, P., 2000, p. 310; Monsalvatje y Fossas, F., 1909.